

Ús i sentit de l'Antic Testament en l'Evangelí segons Joan

Josep Oriol TUÑÍ VANCELLS

Paraules clau: Testimoniatge, mediacions, plenitud de la revelació, símbol de salvació, glòria de Jesús

Keywords: Witness, mediations, fullness of Revelation, symbol of salvation, glory of Jesus

No podem pas negar que en els darrers cinquanta anys hi ha hagut novetats d'un cert gruix en l'estudi i la interpretació dels evangelis. Entre les moltes coses que hem anat aprenent en aquest terreny n'hi ha una que afecta el nostre tema d'avui: la sensibilitat vers una consideració molt més favorable del rerefons jueu dels evangelis canònics. No és necessari fer un recompte de factors que han influenciat la nostra manera de mirar i llegir els evangelis en aquest sentit. Tanmateix, penso que hi ha una certa unanimitat sobre aquest tema que prenc com a punt de partença.

En aquest camp s'ha arribat a dir que una lectura acurada dels començaments dels evangelis de Mateu i de Lluc, tenint present les diferents tradicions de l'Antic Testament (AT), sembla indicar que els seus autors varen comprendre la seva presentació de la vida de Jesús com una veritable continuació de la narració bíblica.¹ En el cas de Mateu, la genealogia posada al començament sembla apuntar a un clar enllaç amb textos de l'AT (els tres períodes de catorze generacions ho poden corroborar), però endemés els cinc solemnes discursos de Jesús han estat justament assenyalats com a clara petjada de la funció mosaica de Jesús. Lluc, per la seva banda, amb la seva manifesta dependència dels LXX i de les fonts de l'AT que forneixen el nucli dels dos primers capítols, seria també una continuació de les tradicions de l'AT. Aquests dos evangelis complementarien el que Mc no arriba a

1. D. M. SMITH, «When did the Gospels become Scripture?»: és la seva *Presidential Address* com a president de la SBL en 1999, publicada a *JBL* 119 (2000) 3-20, citació 7-10. El tema és reprès per F. J. MOLONEY, «The Gospel of John as Scripture», *CBQ* 67 (2005) 454-468, amb aprovació i fins i tot anant més lluny encara en aquesta línia, citació 455.

explicitar mai d'una manera tan palesa: la continuïtat amb l'AT. Anant una mica més enllà, tant Mt com Lc serien una complementació d'un inici no prou explícit de l'Evangelí segons Marc.

Doncs bé, com tots sabeu, també l'Evangelí segons Joan (EvJn) té un inici que enllaça d'una manera explícita amb les tradicions de l'AT. Els primers mots (*en archêi*) ja lliguen amb el començament del llibre del Gènesi. Però és sobretot el tema de fons del pròleg, el mite jueu de la saviesa, el que forneix un referent de gran envergadura per a definir el protagonista de l'Evangelí: Jesús, la saviesa de Déu feta un de nosaltres, feta *sarx*. Per tant, l'enllaç no es donaria tant en el terreny de les narracions o de les dades narratives de continuïtat cronològica (el pròleg no està interessat en la cronologia, ni en les etapes de la *historia salutis*). L'enllaç es dona en nivells estrictament teològics. Aquest serà el tema de la meua aportació, però abans vull fer un parell de consideracions que penso que són pertinents per al tema que ens ocupa.

El que no havíem tingut en compte fins fa pocs anys és el tarannà polèmic que caracteritza tot l'EvJn, però que ja deixa una petjada molt forta en el pròleg. La lectura del pròleg en clau polèmica amb el judaisme no s'ha proposat fins a finals del segle xx.² El tema és prou important. Enfront de textos com Sir 24,23: «La saviesa és el llibre de la llei de l'Altíssim, la llei que Moisès ens ha prescrit», o també de Baruc 4,1: «La saviesa és el llibre dels manaments de Déu, és la llei que existeix per sempre», l'EvJn opta clarament per Jesús. És en Jesús on hi ha la saviesa de l'Altíssim, el seu projecte fonamental per a la creació i la humanitat (*mhshbôt Yhvh*, «el projecte de Yahvè», «els pensaments o plans de Déu per a la humanitat» cf. Is 55,8-11, però també 1QS 11,11).³ L'EvJn va encara més enllà: Jesús no solament mostra el camí de la saviesa (cf. Job 28,20.23: «Però, d'on ve la saviesa, on resideix la intel·ligència? [...] Déu coneix el camí que hi mena, ell sap on podem trobar-la»), Jesús és la saviesa en la mesura que Jesús és «el camí que, tot revelant la veritat, porta a

2. Per exemple: W. CARTER, «The Prologue and John's Gospel: Function, Symbol and Definitive Word», *JSNT* 39 (1990) 35-58; i també M. COLOE, «The Prologue», en Id., *God dwells with Us. Temple Symbolism in the Fourth Gospel*, Collegeville, MN 2001, pp. 15-29. Vegeu també: «El pròleg», dins la meua obra *El do de la veritat (Jn 1,17). L'Evangelí segons Joan com a revelació de Jesús* (Col·lectània Sant Pacià 198), Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 2011, sobretot pp. 22-29.

3. Vegeu J. O. TUÑÍ, «L'Evangelí segons Joan com a revelació del projecte de Déu (la veritat)», en *La Veritat i la Mentida* (Scripta Bíblica 10), Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2010, pp. 155-171.

la plenitud» (Jn 14,6).⁴ Amb aquest enllaç de fons entre el pròleg i la resta de l'EvJn se'n ofereix un veritable fil conductor de tota l'obra. La trama de l'EvJn la dóna, per damunt de tot, la figura de Jesús-Saviesa (Paraula), que fa de veritable pal de paller de tota l'obra.⁵ La tradició joànica, que forneix el marc narratiu, no arriba mai a fer palesa la intriga interna de l'obra. No ofereix la clau del seu desenvolupament. El pal de paller de tot l'EvJn és, sense dubte, el mite jueu de la saviesa, i és el que forneix el fil de la trama interna.

Ara bé, el tarannà polèmic de l'EvJn amb el judaisme posterior al segon temple dóna a la relació de l'EvJn amb l'AT un gir característic que alguns han formulat d'una manera aguda: «en el seu antijudaisme més radical, l'EvJn continua essent profundament jueu».⁶ O bé, en una formulació més ocurrent i paradoxal: «Per a dir-ho amb una certa agudesia, amb el risc de ser malentès, l'Evangeli segons Joan és màximament antijueu, precisament en aquells punts en què més jueu es vol mostrar».⁷ Hom podria arribar a dir que l'EvJn, com més s'endinsa en el judaisme, més se n'aparta. Vet aquí el tarannà en el si del qual hem d'analitzar l'ús de l'AT en l'EvJn. Un tarannà que no deixa de ser paradoxal i que, per tant, pot matisar els nostres arguments, però no el podem oblidar perquè marca el fons de la nostra pregunta d'avui.

La qüestió que ens plantejem és, per tant: quin ús fa l'EvJn de l'AT?⁸ Quin és el paper de l'AT en la presentació de Jesús com a Saviesa-Paraula de Déu, que ve de Déu i va a Déu, en l'EvJn? L'objectiu d'aquest apropament és fornir un horitzó que permeti de situar el text de Jn 3,13-15 de cara a interpretar correctament aquesta enigmàtica sentència.⁹

Desenvoluparé el tema en dos apartats: 1) Algunes característiques de l'ús de l'AT en l'EvJn; 2) Quin sentit ofereix l'ús de l'AT en l'EvJn? Tractaré els dos apartats amb brevetat i sense allargar-m'hi més del que sigui estrictament necessari, per donar peu a comentaris i diàleg entre nosaltres.

4. J. ASHTON, *Understanding the Fourth Gospel*, Oxford: Oxford University Press 2007, capítol «The Story of Wisdom», pp. 366-383. Vegeu també TUÑÍ, *El do de la veritat*, 23-25.

5. TUÑÍ, *El do de la veritat (Jn 1,17)*, 197-205.

6. H. THYEN, «Johannesevangelium», en *Theologische Realenzyklopädie*, vol. 18, Berlin 1988, pp. 200-225, citació 220.

7. A. W. MEEKS, «Am I a Jew? Johannine Christianity and Judaism», en J. NEUSNER (ed.), *Christianity, Judaism and Other Greco-Roman Cult. Studies for Morton Smith*, vol. 1, Leiden 1975, pp. 163-184, citació 172.

8. El tema l'he tractat més extensament en el treball: J. O. TUÑÍ, «L'Antic Testament i el seu paper en el text de l'Evangeli segons Joan», en *A la recerca del sentit de la Paraula, Miscel·lània d'homenatge al Prof. Dr. Josep Rius-Camps (= RCatT 35/2 [2010])*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 2010, pp. 373-395, que utilitza lliurement en aquest article.

9. Vegeu l'apèndix, al final d'aquest article.

1. CARACTERÍSTIQUES DE L'ÚS DE L'AT EN L'EVJN

Començo per dir que l'ús de l'AT en l'EvJn ofereix quatre característiques que ajuden a definir-lo i que ens portaran a formular una primera hipòtesi:

1.1. *Molt poques citacions de l'AT en l'EvJn*

Aquest primer apartat pot ser sorprenent, però resulta prou significatiu. Si atenem a les estadístiques que se'ns forneixen en aquest sentit, el contrast entre l'EvJn i els sinòptics és notable. Segons la informació de R. E. Brown en seva la nova introducció (pòstuma) a l'Evangeli segons Joan, publicada per F. Moloney, en la llista de referències a l'AT de l'edició crítica de Westcott- Hort, Mc ofereix fins a 70 citacions de l'AT, Lluc 109 i Mateu 124. Al costat d'aquestes xifres, l'EvJn ofereix tan sols 27 citacions.¹⁰ No entraré a discutir les xifres, però en qualsevol cas és evident que les citacions de l'AT que es poden atribuir a l'EvJn són poques. Per a corroborar-ho tenim: Nestle-Aland en compten 19;¹¹ N. Freed compta 17 citacions de l'AT;¹² G. Reim en compta 18.¹³ Alguns autors són encara més minimalistes: J. Beutler, en un estudi sobre l'ús de l'Escriptura en l'EvJn solament reté 9 citacions com a segures (malgrat que després ofereix una llista de 9 més que es podrien considerar citacions, però que no veu com a clares).¹⁴

No és necessari allargar-nos més en aquest apartat. Pot quedar clar que l'EvJn ofereix poques citacions de l'AT sobre les quals hi hagi veritable unanimitat entre els autors. Potser entre 10 i 18 citacions. Citem les 9 que J. Beutler considera acceptades amb una certa unanimitat:

– «*Sóc la veu d'un que crida en el desert: adreceu el camí del Senyor. Així ho va dir el profeta Isaïes*» (Jn 1,23 = Is 40,3).

10. R. E. BROWN, *An Introduction to the Gospel of John* (edited F. J. Moloney), Doubleday, NY 2003, p. 133.

11. *Ibid.*

12. N. FREED, *Old Testament Quotations in the Gospel of John* (NovTSup 11), Leiden: Brill 1965, citació en la p. 15.

13. G. REIM, *Studien zum alttestamentlichen Hintergrund des Johannesevangeliums* (SNTS MS 22), Cambridge 1974, p. 3.

14. J. BEUTLER, «The Use of "Scripture" in the Gospel of John», en R. A. CULPEPPER – C. C. BLACK (eds.), *Exploring the Gospel of John, In Honor of D. Moody Smith*, Louisville, KY: Westminster J. Knox Press, 1996, pp. 147-162, citació 148.

– «Els seus deixebles es recordaren d'allò que diu l'Esriptura: *El zel del teu temple em consumeix*» (Jn 2,17 = Sl 69,10).

– «Està escrit en els profetes: *Tots seran instruïts per Déu*» (Jn 6,45 = Is 54,13). La fórmula és única en el NT. De fet el text també pot fer referència a Jr 31(38),31-34.

– «Jesús els replicà: En la vostra llei no hi ha escrit: *Jo declaro que sou déus?*» (Jn 10,34 = Sl 82,6).

– «Així es van complir les paraules del profeta Isaïes que deia: *Senyor, qui ha cregut allò que hem sentit? A qui s'ha revelat la potència del braç del Senyor?*» (Jn 12,38 = Is 53,1 LXX).

– «No podien creure per allò que també deia Isaïes: *Els ha encegat els ulls, i els ha endurit el cor, no fos cas que els seus ulls hi veiessin, el seu cor compregués i es convertissin. I jo els guariria*» (Jn 12,39-40 = Is 6,10).

– «No parlo per tots vosaltres. Sé qui vaig escollir, però s'havia de complir el que diu l'Esriptura: *El qui compartia el meu pa, m'ha traït el primer (ha estat el primer d'aixecar el seu taló contra mi)*» (Jn 13,18 = Sl 41,10).

– «I digueren entre ells: «no l'esquincem; sortegem-la a veure a qui toca. S'havia de complir (el que diu) l'Esriptura: *S'han repartit entre ells els meus vestits; s'han jugat als daus la meva roba. Això és el que van fer els soldats*» (Jn 19,24 que cita paraula per paraula el Sl 21,19 [LXX]).

– «I en un altre lloc l'Esriptura diu: *Miraran aquell que han traspassat.*» Sembla clar que el text en qüestió és Za 12,10 (= Jn 19,37).

1.2. Referències a textos de l'AT que no acaben de ser clares

Hem dit més amunt que J. Beutler, en el seu treball, ofereix fins a 9 citacions incertes. La incertesa no és tant que siguin referències a l'AT com més aviat quin text de l'AT sembla que és objecte de citació o d'ús per part de l'EvJn. Em limito a esmentar vuit textos:

– «Els donà pa del cel per aliment» (6,31). Pot ser una referència al Sl 77,24 (LXX) o a algun altre text com Ex 16,4 ó 16,15. No es pot excloure una versió targúmica.

– La dita de Jesús «Si algú té set, que vingui a mi; el qui creu en mi, que begui, perquè diu l'Esriptura: del seu si brollaran rius d'aigua viva» (7,37b-38). L'edició 27 de Nestle remarca lacònicament en el marge: *unde?*

– En el text sobre l'origen davídic del Messies en Jn 7,42 també estem a les palpentcs. Hi ha matisos de 2Sa 7,12; de Jr 23,5 i de Miquees 5,1.

– El text de l'entrada de Jesús a Jerusalem de Jn 12,14 («No temis, ciutat de Sió, mira el teu rei que arriba muntat en un pollí de somera») és un

constructe entre Zacaries 9,9; Is 35,4; però també So 3,14 pot ser el text de referència.

– La frase que diu que els enemics de Jesús «l'han odiat sense raó» (15,25) es cita com a paraula de la llei, probablement en el sentit d'Esriptura. Però podria venir tant del Sl 34,19 LXX com del Sl 68,5 LXX.

– Fins i tot l'acció del traïdor és considerada com a anunciada per l'Esriptura. Tenim el text en 13,18 i en 17,12. Però l'origen veterotestamentari és incert (2Sa 12,5; Is 57,4; Pr 24,22a LXX).

– Tampoc no és clar el text de l'AT que podria ser l'origen de la frase de Jesús abans de morir: «tinc set» (Jn 19,28). Diferents Salms són adduïts en el marge de l'edició de Nestle.

– Finalment, el costat de Jesús traspassat per una llança i el fet que no li trencaran cap os també ofereix diversos textos possibles: Ex 12,10.46 LXX; Sl 34,21 i Nm 9,12.

El fet que alguns dels textos que acabem de citar no ofereixi claredat de cap tipus per a individualar el lloc d'on ha pogut sortir la citació, resulta, si més no, interessant. Perquè es tracta de temes d'una certa rellevància: el pa del cel, el beure aigua que porta a la vida, l'entrada a Jerusalem, el traïdor, la frase de Jesús «tinc set», la figura de l'anyell pasqual... La impressió de l'exegeta és que som davant una utilització de l'AT que no apunta tant a un text concret, sinó més aviat al compliment de quelcom que ja constava de diverses formes en tradicions i textos de l'AT. És com si s'aixequés acta de la vigència del tema. El tema ja era vigent. Ara simplement es pren nota que ha succeït. Aquest és un punt que reprendrem més endavant.

1.3. *L'AT com un tot, objecte de citació en l'EvJn*

Com a apartat diferent voldria subratllar que en l'EvJn hi ha un bon nombre de referències a l'AT com un tot, sense apuntar a cap text concret. És tot l'AT el que és objecte d'interès i es vol remarcar el paper de tot l'AT, no solament d'algun text de l'AT. La diferència amb l'apartat anterior és clara: aquí no hi ha cap pretensió de referir-se a un text en particular.

– «Quan va ressuscitar d'entre els morts, els seus deixebles es van recordar que havia dit això, i van creure en l'esriptura i en la paraula que Jesús digué» (2,22). Et text potser fa referència al Sl 69,10 citat una mica abans («el zel de la teva casa em consumeix», cf. Jn 2,17); tanmateix, el fet que es parli de creure en l'esriptura i en la paraula que Jesús havia dit invita a pensar en la realització de l'esriptura sobre el temple que es

converteix en la persona de Jesús. No sembla que hi hagi interès en un text concret.

– «Vosaltres investigueu les escriptures perquè us penseu que gràcies a elles obtindreu vida eterna. Tanmateix (són) elles les que donen testimoni de mi» (5,39). És l'únic ús de *graphê* en plural en l'EvJn. El sentit és clar: les Escripcions mostren un coneixement de Jesús que és de primera mà. En efecte, donar testimoni es pot fer tan sols si hi ha una experiència de primera mà. Aquest punt també l'hem de reprendre més endavant.

– «Jesús replicà: ¿En la vostra llei no hi ha escrit: *Jo declaro que sou déus?* Per tant, si l'Escriptura, que no es pot anul·lar, anomena déus els qui van rebre la paraula de Déu, per què a mi a qui el Pare ha consagrat i ha enviat al món, m'acuseu de blasfèmia quan declaro que sóc Fill de Déu?» (10,34-35). La frase que ens interessa és sobretot que l'«escriptura no es pot anul·lar». El comentari de C. K. Barrett és adient: «Aquest principi era un axioma tant del judaisme com del cristianisme primitiu. Ambdós únicament diferien sobre el sentit del compliment de l'Escriptura.»¹⁵ La idea de fons és, per tant, que l'Escriptura s'ha de complir. Però, cal fixar-se que aquest és un principi que es refereix a l'Escriptura en general.

– El següent és un text de la pregària de Jesús al final del comiat: «Mentre era amb ells, jo els guardava en el teu nom, els que tu m'has donat. He vetllat per ells i no se n'ha perdut ni un de sol, fora del fill de la perdició, perquè es complís l'Escriptura» (17,12). Aquest text ja l'hem esmentat en l'apartat anterior. Tanmateix, aquí el citem per la referència al compliment de l'Escriptura. Sembla que, en aquest cas, el text que hi hauria en el rerefons és el que l'Evangelí ha citat en 13,18: «No parlo per tots vosaltres. Sé qui vaig escollir, però s'havia de complir l'Escriptura: *el qui compartia el meu pa, ha aixecat el taló contra mi*» (cf. Sl 40,10 [LXX]). Aixecar el taló contra algú (mostrant-li la planta del peu) vol dir prendre una actitud hostil i intentar destruir l'altre. El text, tanmateix, potser va més enllà perquè es reprèn més endavant, amb una característica ben peculiar: es tracta del compliment d'una paraula de Jesús: «S'havia de complir la paraula que Jesús havia dit: "Dels qui m'has donat, no n'he perdut ni un de sol"» (18,9). Jesús està al mateix nivell que l'AT: el que Jesús diu també es compleix.

– El text següent és dins l'escena de la mort de Jesús. També l'hem citat abans. El text diu: «Després d'això, Jesús, sabent que tot s'havia realitzat, perquè l'Escriptura arribés a la seva plena realització (*hina teleiôthêi hê graphê*), va dir: Tinc set» (19,28). L'expressió *hina teleiôthêi hê graphê* és única dins les formulacions de compliment de les escriptures en l'EvJn. El verb

15. C. K. BARRETT, *The Gospel according to St. John* (SPCK), London ²1978, p. 385; n'hi ha traducció castellana.

teleioô en aquest Evangeli tan sols s'utilitza per a l'obra que Jesús porta al seu terme i a la seva plena realització. Es pot percebre, per tant, en aquesta frase un compliment de l'Escriptura que va més enllà del compliment d'un determinat gest (aquí el de «tinc set»). Tots els altres textos amb aquest verb tenen el mateix sentit (4,34; 5,38; 17,4). El sentit és el de tota l'actuació de Jesús que arriba al seu coronament en la frase que hem citat: «Sabent que tot s'havia realitzat, perquè s'acabés d'arrodonir [...]». És tota la vida de Jesús la que és compliment i realització del projecte de Déu; no tan sols uns gestos o accions determinades. Aquesta globalitat és el tret que anem subratllant en aquest apartat.

– El darrer text que volem esmentar és molt clar i n'hi haurà prou amb citar-lo. Es tracta del text que tanca la visita de Pere i el deixeble estimat a la tomba de Jesús. Diu així en la traducció de la Bíblia interconfessional: «Encara no havien entès que segons l'Escriptura, Jesús havia de ressuscitar d'entre els morts» (20,9). Vet aquí un text que arrodoneix el que volíem remarcar en aquest apartat. Que l'AT és objecte de compliment com un tot, no en textos concrets i determinats. Almenys aquests sis textos ho remarquen.

1.4. *Les al·lusions a tradicions o textos de l'AT*

Vet aquí un darrer indicador d'una certa importància. Si hem subratllat que les citacions de l'AT són poques, en canvi les al·lusions a textos i tradicions de l'AT són nombrosíssimes. La 26a edició de Nestle-Aland, segons R. E. Brown, reporta al voltant de dues-centes al·lusions i paral·lels amb l'AT.¹⁶ Segons Brown, aquest indicador insinua que l'EvJn «sembla més interessat en el compliment de l'Escriptura en general que no pas en textos individuals».¹⁷

Convé notar que les al·lusions poden ser molt poc importants; però, en canvi, en altres textos poden ser senzillament fonamentals per a copsar el sentit de l'EvJn. Ja en la introducció m'he referit al tema del mite jueu de la Saviesa com a rerefons no solament del pròleg sinó de tot l'EvJn. No em deturo a explicitar-ho perquè és un tema conegut i l'he explicat amb un cert detall en el meu darrer llibre.¹⁸ Tanmateix, poso dos exemples més que il·lustren la rellevància d'aquesta de les al·lusions a l'AT.

16. BROWN, *An Introduction to the Gospel of John*, nota 54 de la p. 133.

17. *Ibid.*

18. J. O. TUÑÍ, *El do de la veritat (Jn 1,17). L'Evangeli segons Joan com a revelació de Jesús* (Col·lectània Sant Pacià 98), Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 2011, sobretot l'apèndix «La intriga de l'EvJn», pp. 197-205.

Jn 7-9 se situa en el marc de la festa de les tendes. El tarannà messiànic de la celebració és prou conegut. El text de l'EvJn presenta en aquests capítols els debats més durs sobre el messianisme de Jesús. No es tracta de referències precises. Més aviat el que està en joc és un context de discussió messiànica sobre l'autorevelació de Jesús com a Messies. Les preguntes sobre la identitat messiànica de Jesús es multipliquen: «Com és que aquest està instruït si ningú l'ha ensenyat? (7,15); ¿és que les nostres autoritats hauran reconegut que és el Messies?» (7,26); «aquest sabem d'on ha sortit; en canvi, quan vindrà el Messies, ningú no sabrà d'on és» (7,27); «vols dir que el Messies, quan vingui, farà signes més espectaculars que els que aquest ha fet?» (7,31). I més endavant: «tu, qui ets?» (8,25); «que potser ets més gran que el nostre pare Abraham que va morir?, qui et penses ser?» (8,53). Fins aquí unes al·lusions que, en el marc de la festa de les Tendes, adquireixen tot el seu significat. El tema d'Abraham el recollirem més endavant.¹⁹ Tanmateix, cal reconèixer que les al·lusions són aquí de to menor, tant les que acabem de notar com les referències a la setmana de la festa (7,1.14.37), com les que poden evocar el ritual de la llum, la libació d'aigua o les processons amb les palmes i les aclamacions (que l'EvJn sembla relacionar amb la Pasqua, cf. 8,12; 9,7; cf. 12,14-15).

Anem a una al·lusió de més rellevància, la que ofereix la figura del bon pastor. A la llum de la cristologia de l'EvJn, el rerefons de Jn 10,11-16 sembla que ha de ser Ez 34. Aquest text, després de l'oracle terrible contra els reis que no pasturen Israel sinó que n'abusen, en disposen, es mengen la seva carn i es vesteixen amb la seva llana, anuncia solemnement:

Doncs ara, pastors, escolteu la paraula del Senyor. Això us fa saber el Senyor, Déu sobirà: Aquí em teniu contra els pastors. *Jo mateix* buscaré les meves ovelles, els les prendré de les mans i no les tornaran a pasturar. Els pastors no es pasturaran més a ells mateixos; salvaré de la seva boca les meves ovelles i mai més no les podran devorar. Això us anuncia el Senyor, Déu sobirà: *Jo mateix* buscaré les meves ovelles i en faré el recompte. Les comptaré com el pastor recompta el seu ramat un dia de núvols i fosc quan retroba les ovelles dispersades; jo les recolliré de tots els indrets on s'havien dispersat. Les faré sortir d'entre els pobles, les aplegaré de tots els països, les faré venir a la seva terra i les pasturaré a les muntanyes d'Israel, en els seus barrancs i en tots els llocs habitats del país. Les conduiré als

19. Tot això està molt més desenvolupat en J. O. TUNÍ, *La verdad os hará libres (Jn 8,32). Liberación y libertad del creyente en el cuarto evangelio*, Barcelona: Herder 1973, sobretot el capítol sobre Jn 8, pp. 104-124.

bons pasturatges i tindran la pleta a les muntanyes més altes d'Israel; allà, en aquelles muntanyes, reposaran en una bona cleda i trobaran un pasturatge abundant. *Jo mateix* pasturaré les meves ovelles i *jo mateix* les duré a reposar. Ho dic jo, el Senyor, Déu sobirà. Buscaré l'ovella perduda, recolliré l'esgarriada, embenaré la que s'havia trencat la pota i restabliré la malalta, però apartaré l'ovella massa forta i massa grassa. Pasturaré amb justícia el meu ramat (Ez 34,9-16).²⁰

El text, evidentment, no és el que tenim en l'EvJn. Tanmateix, l'èmfasi en el «jo mateix» és exactament el que tenim en l'EvJn. Tot i que l'EvJn enllaçarà aquesta imatge amb el gest de donar la vida, cosa que va molt més enllà del que suggereix el text d'Ez. Però llegir el text de l'EvJn a la llum de l'oracle d'Ezequiel resulta summament alligador.²¹

Amb aquests dos exemples tanquem aquest primer apartat. El resultat és una hipòtesi que haurem de comprovar. Sembla clar que l'EvJn *a*) reporta molt poques citacions clares de l'AT, *b*) que algunes de les citacions són clarament indeterminades pel que fa al text citat, *c*) que hi ha un bon nombre de referències genèriques en l'AT sense especificar i, en canvi, *d*) que l'EvJn presenta tantíssimes al·lusions i paral·lels a l'AT. Aquestes quatre observacions semblen abonar la hipòtesi que l'EvJn està més interessat a mostrar que l'AT és un referent fonamental per a il·lustrar el misteri de Jesús que no pas a singularitzar alguns textos, tradicions o paral·lels que il·luminin aspectes de la vida de Jesús. Sembla que som davant una utilització poc «material» i concreta de l'AT. Fa la impressió que l'EvJn ofereix un ús molt més nuclear de l'AT que no pas un ús literal de l'AT. Mirem si aquesta hipòtesi es confirma.

2. SENTIT DE L'AT EN L'EVJN

Els textos citats, els textos als quals es fa al·lusió i les referències a personatges de l'AT que apareixen en l'EvJn tenen una relació prou directa amb Jesús. Això no pot sorprendre en un evangeli on la centralitat de Jesús és una dada tan arrelada. Vegem-ho.

20. Les cursives són meves.

21. Cf. per exemple J. BLANK, *El Evangelio según san Juan*, 1A (El Nuevo Testamento y su mensaje IV), Barcelona: Herder 1984, pp. 242-245.

2.1. L'AT dona testimoniatge sobre Jesús

En la presentació que fan de Jesús els primers deixebles hi ha una descripció prou eloqüent de Jesús: «Hem trobat aquell sobre el qual van escriure Moisès en la llei i també els profetes: és Jesús, el fill de Josep, de Natzaret» (1,45). El text és especial i únic. No tan sols perquè els deixebles es refereixen a Jesús com «Jesús de Natzaret»,²² sinó també perquè el text fa una descripció de Jesús que s'emmotlla a les expectatives messiàniques, però amb una fórmula especial: «aquell sobre el qual va escriure Moisès en la llei i també els profetes». La referència és a la Torà de Moisès.²³ Tanmateix, s'hi afegeixen els profetes, el nucli del que constituirà el Cànon jueu de les escriptures. La referència a l'AT és aquí també clarament genèrica. Però, en la seva globalitat, va directament referida a Jesús. L'AT parla sobre Jesús. La formulació és, si més no, agosarada. I convé escatir-ne el sentit.

Aquest primer text es reforça amb una afirmació del discurs de Jesús sobre el testimoniatge (5,31-47):

No us penseu que seré jo qui us acusarà davant el Pare: el qui us acusarà és Moisès en qui teniu posada l'esperança. Perquè, si creguéssiu Moisès, em creuríeu a mi, ja que ell va escriure sobre mi. Però, si no creieu els seus escrits, com creureu les meves paraules? (5,45-47).

El text rebla el clau del sentit i paper de la Torà de cara a la fe messiànica. La figura de Moisès i la seva significació és capgirada. Per als jueus, Moisès és aquell a qui Déu va parlar (9,29, amb probable referència al Sinai cf. 1,17). En canvi, per a l'EvJn, Moisès és aquell que testificarà contra els jueus, perquè és un testimoni en favor de Jesús. En definitiva, el text de Moisès (els seus escrits, *grammata*)²⁴ són sobre Jesús. El contingut últim de la Torà és Jesús. El context judicial del fragment deixa entreveure el contenciós entre el cristianisme joànnic i la sinagoga farisea. Moisès passa de ser el defensor dels jueus, a ser el seu acusador.

22. En general, més aviat són altres interlocutors de Jesús els qui parlen en aquests termes. Vegeu Mc 1,24 = Lc 4,34; Mc 10,47 = Lc 18,37; Mc 16,6; Mt 21,11 (cf. Ac 10,38).

23. El mot *nomos* té diversos sentits en l'EvJn. El d'aquest text és clarament una referència als llibres de Moisès, és a dir, en la Torà: S. PANCARO, *The Law in the Fourth Gospel. The Torah and the Gospel, Moses and Jesus, Judaism and Christianity according to John*, Leiden: Brill 1975.

24. *Gramma* tan sols en aquest text i a 7,15, quan es diu que Jesús «sap de lletra» sense haver estudiat».

La implicació és, per tant, que el testimoniatge de Moisès a favor de Jesús pressuposa que Moisès coneix Jesús. No tan sols això: implica que Moisès coneix la manera com es realitza el messianisme de Jesús, que és el tema de tot el capítol 5 de l'EvJn. El messianisme de Jesús no és pas tan senzill com pot semblar a primer cop d'ull. Jesús és, sí, el Messies, però ho és en la mesura que és el fill de Déu enviat.²⁵ En aquest sentit, el testimoniatge de Moisès s'afegeix al testimoniatge de Joan Baptista (5,33), al testimoniatge de les obres que Jesús fa (5,36), al testimoniatge del Pare (5,37). I, com a coronació d'aquest reguitzell de testimonis, Jesús addueix un darrer testimoni prou significatiu: «Vosaltres us dediqueu a estudiar les escriptures (*hai graphai*, en l'únic ús del plural, com ja hem dit), perquè us penseu que en elles obtindreu la vida eterna. Però les escriptures també donen testimoni de mi» (5,39).

Les escriptures no s'acaben en elles mateixes. No constitueixen un objectiu últim. Les escriptures són un testimoni a favor de Jesús. Les escriptures transparenten la identitat de Jesús. Una identitat que no apareix a primer cop d'ull, però que apunta inexorablement a Jesús: «Vosaltres no voleu venir a mi per tenir vida» (5,40). La vida no està en les escriptures, sinó en aquell vers qui totes les escriptures apunten: Jesús.

Fins aquí tres textos que palesen la centralitat de Jesús, no solament en l'EvJn sinó en les escriptures de l'AT. Aquest paper central s'estén a d'altres aspectes de l'AT. Vegem-ho.

2.2. Els personatges de l'AT i Jesús

Que aquesta visió de l'EvJn sobre Jesús com a centre de l'AT no és una interpretació merament metafòrica; ho mostra una dada que l'exegesi valora molt positivament d'ençà d'un notable article de N. A. Dahl de l'any 1964.²⁶ La figura de Moisès és la que ens marca la pista a seguir. Com acabem de veure, l'EvJn dóna per suposat que Moisès coneix Jesús. Ara bé, el coneixement que Moisès té de Jesús li ha de venir de les seves experiències místiques. Moisès és, en la tradició jueva, un visionari de primer ordre, que puja al Sinaí per a davallar, divinitzat i ple de la glòria de Déu, amb la

25. Això es mostra amb un cert detall en: J. O. TUÑÍ, *El Evangelio es Jesús. Pautas para una nueva comprensión del evangelio según Juan*, Estella (Navarra): Verbo Divino 2010, capítol 2, «El marco religioso-cultural del Evangelio según Juan», pp. 57-105, sobretot pp. 61-84.

26. N. A. DAHL, «The Johannine Church and History», accessible ara en J. ASHTON, *The Interpretation of John*, T&T Clark, Edimburg 2007, pp. 147-168.

revelació de la Llei.²⁷ Ara bé, l'EvJn argumenta que l'objecte de la visió de Moisès és Jesús, la glòria de Jesús que és «la gràcia i la veritat», «el do de la veritat» segons traducció que justifico en el meu darrer llibre²⁸ (1,14). El que Moisès ha conegut, allò que comunica —l'objecte del seu testimoni— és Jesús: «Moisès ha escrit sobre mi», i la seva aportació en el contenciós amb «els jueus» és un testimoni a favor de Jesús, és a dir, una acusació contra els jueus.²⁹

La presentació de Moisès ens porta a valorar el paper de dos altres personatges de l'AT que juguen un paper d'una certa rellevància en l'EvJn: Abraham i Isaïes.

Com hem vist, hi ha diverses citacions d'Isaïes en l'EvJn. Però n'hi ha una que sobresurt, la que tenim al final de l'activitat de Jesús. Recordem-la:

– «Així s'havien de complir les paraules del profeta Isaïes que deia: *Senyor, qui ha cregut allò que hem sentit? A qui s'ha revelat la potència del braç del Senyor?*», 12,38 (Is 53,1 LXX).

– «No podien creure per allò que també deia Isaïes: *Els ha encegat els ulls i els ha endurit el cor, no fos cas que els seus ulls hi veiessin i el seu cor comprengués i es convertissin. I jo els guariria*. Isaïes deia això parlant d'ell, perquè havia vist la glòria de Jesús», 12,39-40 (Is 6,10 LXX).

Es tracta d'un text (la segona citació d'Isaïes) utilitzat arreu en el NT (Mc 4,11-12 par. i Ac 28,26-27). Allò primer que convé subratllar aquí és que el text joànnic no qüestiona l'ascensió visionària d'Isaïes.³⁰ Però el que resulta encara més sorprenent és que la glòria que Isaïes ha contemplat en la seva visió és la glòria de Jesús. La traducció que oferim assumeix que Isaïes va veure la glòria de Jesús (l'original porta un pronom, *autou*). Davant aquesta

27. Resulta summament interessant en aquest sentit l'article de W. A. MEEKS, «Moses as God and King», en J. NEUSNER (ed.), *Religions in Antiquity. Essays in Memory of E.R. Goodenough* (Studies in the History of Religions 14), Leiden 1968, pp. 354-371, on posa en relleu el paper extraordinari de Moisès en les tradicions jueves i el seu protagonisme en les tradicions del judaisme.

28. J. O. TUÑI, *El do de la veritat (Jn 1,17), passim*.

29. «En el context joànnic, l'afirmació de 1,17 no es pot pas prendre com si fes referència al contrast entre la llei i la gràcia o entre la fe i les obres de la teologia paulina. El contrast joànnic és entre la llei, donada mitjançant Moisès, que és un testimoni (cf. 5,39), i la realitat de la qual Moisès dona testimoni, el do de la veritat, que ens ha arribat a través de Jesucrist», N. A. DAHL, art. c. en la nota 41 *supra*, 155, el parèntesi amb la citació és meu.

30. L'apòcrif *L'Assumpció d'Isaïes*, obra probablement cristiana, ho corrobora. Però, endemés, l'afirmació està en plena consonància amb el principi: «Déu no l'ha vist mai ningú» que tenim tant en l'EvJn (1,18; 6,46) com també en la 1Jn 4,12.

afirmació sorprenent i aparentment anacrònica, l'exegesi apunta que Isaïes va veure la glòria del Logos.³¹ Però el text parla inequívocament de la glòria de Jesús que, naturalment, és el Logos.

Amb aquesta interpretació prou agosarada de la visió d'Isaïes, afegim un testimoni més a favor de Jesús. També Isaïes va testimoniar sobre Jesús quan va veure la glòria de Déu en el temple. La funció testimonial de l'AT es reforça (cf. 5,39). Però encara ens queda una altra figura fonamental en la tradició jueva: Abraham.

La figura d'Abraham solament apareix en el capítol 8 de l'EvJn, en un tens debat entre Jesús i els jueus que semblen acollir el missatge de Jesús («els jueus que havien cregut en Jesús» 8,31), però que mostren un tancament radical a les propostes de Jesús. L'escena es converteix en la discussió més punyent de tot l'EvJn. Aquí ens interessa la segona part i el final de la controvèrsia. Jesús diu:

Ja sé que sou descendents d'Abraham, però busqueu de matar-me perquè la meva paraula no s'obre camí dins de vosaltres [...] Ells insistiren:

– El nostre Pare és Abraham.

Jesús els diu:

– Si fóssiu fills d'Abraham faríeu les obres d'Abraham. Però ara busqueu de matar-me a mi, un home que us he dit la veritat que he sentit de Déu. Això, Abraham no ho va fer (8,37.39-40).[...]

(Jesús diu): Us ho ben asseguro, els qui guarden la meva paraula no veuran mai la mort.

Els jueus li replicaren:

– Ara sabem de cert que estàs endimoniat. Abraham va morir, i també els profetes, i tu goses dir: “Els qui guarden la meva paraula no tastaran mai la mort”. ¿Que potser ets més gran que Abraham, el nostre pare? [...]

Jesús respongué:

– Abraham el vostre Pare s'entusiasmà de veure el meu dia, el veié i se'n va alegrar.

Llavors els jueus li digueren:

– ¿Encara no tens cinquanta anys i has vist Abraham?.

Jesús els respongué:

– Us ho ben asseguro, abans que Abraham existís, jo sóc.

Els varen agafar pedres per tirar-les-hi, però Jesús s'amagà i sortí del temple (8,51-53a.54.56-59).

31. R. SCHNACKENBURG, «Interpretación cristológica de la escritura por parte del autor del EvJn», en *El Evangelio según San Juan*, vol. IV, Barcelona: Herder 1984, pp. 152-162, més en concret p. 161, amb referències a la preexistència del Logos.

L'obra d'Abraham a la qual Jesús es refereix sembla clarament la fe (cf. Rm 4,17-21). Però no es tracta d'una confiança genèrica en Déu. La referència a la visió de Jesús per part d'Abraham situa el patriarca en relació directa amb Jesús. Tanmateix, la relació no és de Jesús amb Abraham, sinó d'Abraham amb Jesús (és Abraham qui veu el dia de Jesús, no Jesús qui veu Abraham). La fe del patriarca és explicitada com a fe en Jesús, perquè l'objecte de la fermesa d'Abraham és el dia de Jesús.³²

Com en els casos de Moisès i d'Isaïes, la relació d'Abraham amb Jesús és referida a l'experiència visionària del patriarca: «Abraham va *veure* el meu dia, el *veié* i se'n va alegrar» (8,56). El text no pot fer referència al Logos, com voldrien alguns.³³ El text fa referència inequívoca a Jesús. Per altra banda, seria molt complicat parlar del dia del Logos. En canvi, resulta plenament consonant amb la presentació joànica referir-se al dia de Jesús

2.3. Dues sèries de textos

Hi ha una primera sèrie de citacions de l'AT en els primers 12 capítols de l'EvJn (fins a 12,16) que tenen una introducció comuna: *gegramménon estín*. Amb aquesta fórmula introductòria hi ha fins a sis textos: 2,17; 6,31; 6,45; 10,34; 12,14 i 12,16. Però hi ha una segona fórmula introductòria que es troba en la darrera part de l'EvJn i que nota que el text de l'AT està escrit *hina plêrôthêi*. Aquesta segona fórmula també la tenim en sis textos de la segona part de l'EvJn: 12,38; 13,18; 15,25; 17,12; 19,24; 19,36. No són totes les citacions de l'EvJn, però certament ofereixen una mostra clarament significativa de l'ús de l'AT en aquesta obra.

Aquestes dues sèries de textos il·lustren acuradament la manera com l'EvJn ha utilitzat l'AT. Les citacions de la primera part de l'EvJn (1,23-12,16) són introduïdes en el text *com a part del text*, és a dir, com material que acompanya i il·lustra la narració de l'EvJn. Semblen un allargament de l'AT: «Es podria dir, en un cert sentit, que en la primera part de la narració joànica, la *graphê* de l'AT continua en l'EvJn».³⁴ Com si l'EvJn anés utilitzant un material que té a l'abast. L'EvJn s'ha apropiat l'AT. L'utilitza com si fos material que es refereix a Jesús, a la seva trajectòria, a la seva actuació.

32. J. O. TUÑI, «Personatges veterotestamentaris en l'Evangeli de Joan», en *Tradició i traducció de la Paraula, Miscel·lània Guiu Camps*, Montserrat 1993, pp. 230-231.

33. R. SCHNACKENBURG, «Interpretación cristológica de la escritura por parte del autor del EvJn», citat en la nota 28 *supra*, especialment 160-161.

34. F. MOLONEY, «The Gospel of John: The End of Scripture», *Interpretation* 63 (2009) 356-366, citació 358.

Per altra banda, tothom utilitza aquesta fórmula, no solament el narrador, tots els personatges de l'EvJn poden apel·lar a l'AT perquè constitueix un fons comú per a tothom.

Endemés, aquesta primera sèrie de citacions introduïdes en el text tan sols amb un «està escrit», es donen en un marc en el qual els interlocutors són els jueus. Les citacions serveixen per a vehicular el missatge que Jesús és: «Senyor» (1,23), «el temple» (2,17), «el pa veritable» (6,31), «fill de Déu» (10,34), «rei» (12,14.16).³⁵ Tanmateix, aquestes citacions no assoleixen el seu objectiu: els interlocutors no arriben a copsar o a acceptar el missatge dels textos que els podrien conduir a acollir el missatge cristològic. Això convé subratllar-ho. En aquest sentit, la frase introductòria és significativa: «està escrit». Però, com he mostrat en altres llocs,³⁶ en la primera part de l'Evangeli hi ha un vel d'opacitat al llarg de tota la narració. Hi ha un nivell del text en el qual no hi ha encara la llum de la Pasqua. Per més que, de tant en tant, el narrador deixi entreveure, mitjançant les notes o apartats, quin és el veritable abast de la presència de Jesús. Aquest nivell d'opacitat situa la primera part de l'EvJn en el mateix nivell que l'AT. Però confirma d'una manera insospitada el que he subratllat en altres ocasions: que el text de l'EvJn està tot ell embolcallat de la foscor de la incredulitat (dels «jueus»). Com subratllen A. Obermann i F. Moloney,³⁷ Jesús actua amb plena transparència (*en parrêsiai*), però els interlocutors no acaben de copsar la seva plena identitat. Hi ha com una nosa que impedeix copsar la veritable dimensió del que diuen els textos de l'AT que s'han adduït. L'AT forma part del text de l'EvJn mitjançant les citacions, però no s'assoleix un sentit clar i definit de les citacions. L'AT roman en el nivell del missatge no copsat. Un nivell que no arriba a la claredat desitjada, la claredat que les citacions volien aportar. Per això A. Obermann qualifica aquesta primera sèrie de citacions i la primera part de l'EvJn (1,19 fins a 12,16) com a citacions amb una realització implícita. Implícita perquè no acaba de ser ni percebuda ni acceptada, però ja forma part del text.

Tanmateix, això no vol pas dir que els textos no diguin el que Jesús fa o el que succeeix. Vegem-ne un exemple clar quan Jesús entra a Jerusalem i

35. La presentació detallada d'aquest punt la resumeix acuradament A. OBERMANN, *Die christologische Erfüllung der Schrift im Johannesevangelium: Eine Untersuchung zur johanneischen Hermeneutik anhand der Schriftzitate*, WUNT II 83, Tübingen: J. C. B. Mohr (P. Siebeck) 1996, p. 215. Es pot veure també F. MOLONEY, «The Gospel of John as Scripture», *Catholic Biblical Quarterly* 67 (2005) 454-468, citació 547.

36. Per exemple, recentment, J. O. TUÑÍ, «Quin és el gènere literari de l'Evangeli segons Joan? Sentit del format narratiu de l'Evangeli joànnic», *RCatT* 35 (2010) 105-132, sobretot 121-129.

37. En les obres citades *supra* nota 28.

s'esmenta el text de Zacaries, el comentari del narrador és molt significatiu: «Els seus deixebles, de moment, no ho van comprendre; però, quan Jesús fou glorificat, es van recordar que li havien fet allò que l'Escriptura deia» (12,16). L'Escriptura ja parlava del que havien de fer a Jesús. I, efectivament, és el que li van fer. En aquest sentit, l'AT narra la vida de Jesús.

La segona sèrie de citacions és diferent. Es tracta d'observacions, o bé del narrador (12,38; 19,24; 19,28) o de Jesús dins els discursos de comiat (13,18; 15,25; 17,12). Tanmateix, sabem que la funció de comentarista del narrador, en els discursos de comiat, passa a Jesús.³⁸ El marc d'aquesta segona sèrie es significatiu: Obermann subratlla que som en el context de l'hora de Jesús, en el procés de l'exaltació i de la glorificació de Jesús. La introducció és aquí també significativa: *hina plerôthêi*. Aquí el missatge dels textos de l'AT no solament és adduït en la seva materialitat com a part de la presentació, sinó que se subratlla que els esdeveniments han tingut lloc: la incredulitat dels jueus (12,38-40); la traïció de Judes (13,18; 17,12); l'odi i la persecució dels jueus (15,25); la declaració de Jesús com a rei i la túnica no esquinçada (19,24); no li han trencat les cames (19,36). Hi ha un text que ho nota explícitament: quan els soldats es reparteixen els seus vestits, el text diu: «Això és el que van fer els soldats» (19,24). Aquí els textos no són afirmacions del que ha de passar: són formulacions del que ha succeït. Ho diu encertadament Obermann: «El que diuen els textos succeeix efectivament, es fa esdeveniment.»³⁹ La peculiaritat dels textos de l'AT que l'EvJn cita en la segona part (12,38-19,37) és que el que diuen els textos ha succeït. Per altra banda, tots aquests textos van apuntant vers la mort de Jesús, en el marc de l'hora de Jesús. Podem dir, doncs, que els textos de l'AT, en aquesta segona part de l'EvJn, entren a formar part de la presentació joànica amb més plenitud que no pas els de la primera sèrie. Es tracta de realitzacions explícites dels textos de l'AT.

3. CONCLUSIÓ

La valoració de l'AT per part de l'EvJn és que els llibres que formen l'AT, juntament amb el paper testimonial dels grans personatges de les narracions bíbliques i els oracles patriarcal i profètics, parlen de Jesús. Això, amb aquesta formulació, és prou agosarat. Però està en plena consonància amb el missatge central de l'EvJn. En aquest Evangeli, com és ben sabut,

38. TUNÍ, *El Evangelio es Jesús*, 107-136 i sobretot 183-186.

39. «L'Escriptura es realitza en la mesura que el que diu, succeeix », OBERMANN, *Die christologische Erfüllung*, 87.

no es parla del Regne, es parla de Jesús: no solament per part dels interlocutors, també per part del mateix Jesús. Les fórmules varien (Jesús és «el fill [de Déu]», l'«enviat», «el Fill de l'home»), però totes aquestes imatges i aquests títols fan referència a la plena pertinença de Jesús a l'àmbit de Déu. Ara bé, ensems, Jesús pertany també a l'àmbit humà (és «Jesús de Natza-ret», aquell del qual es coneixen el pare i la mare, cf. 1,45; 6,42; 18,5.7). Aquestes dues afirmacions constitueixen el nucli més pregon de l'EvJn (cf. 5,18; 10,30; 10,33; 19,5.7). Però ho són en consonància i en plena coincidència amb el missatge central de l'AT. Perquè en darrer terme, tant l'AT com l'EvJn tenen un nucli últim que és la revelació del Déu transcendent. I aquesta revelació, segons l'EvJn, es dona tan sols en Jesús (1,18 cf. 1,51).

En aquest sentit, Jesús és el mitjancer definitiu, el qui dona a conèixer Déu com ho havien fet tots els intermediaris de l'AT: els enviats celestials, els patriarques, Moisès, els profetes. Totes aquestes mediacions, com diu molt encertadament P. Beauchamp, tendeixen a unificar-se, tendeixen a identificar-se: «Quan Jahvè toca la terra, es desdobra i la seva forma escindida continua la seva presència en la història. Per altra banda, si es desdobra, tots els seus dobles són u, o tendeixen a ser-ho.»⁴⁰ La tendència a unificar-se respon al fet que, en realitat, són el mateix. En efecte, les grans mediacions no són imatges o tipus de Jesús: són Jesús. Per això, l'EvJn pot ser tan radical i arribar a afirmar que Moisès va escriure sobre Jesús. La realitat transcendent de Iahvè es fa realment present en el núvol, en la tenda i en la *shekinà*. Però el qui es revela és Iahvè, no aquests intermediaris. I en la mesura que Iahvè es revela, la revelació, pel que fa a l'EvJn, és Jesús-Logos i Jesús-Fill.

Ara bé, quin model presideix aquesta valoració i aquest ús de l'AT en l'EvJn?⁴¹ Malgrat que, com hem vist, l'EvJn parla en termes de compliment (*pleroô*, *teleioô*), tanmateix el model que serveix per a comprendre el que es vol significar amb aquestes formulacions no és el de la promesa-compliment d'aquesta promesa. Tampoc no som en el marc de la carta als Hebreus, que presenta les realitats de la primera aliança com a esbossos de la nova aliança que es realitza en Jesús (cf. He 8,1-10,18). L'EvJn no té com a referent algunes de les realitats o figures de l'AT que són com un esbós de quelcom que arribarà amb més plenitud amb Jesús. Per dir-ho amb una referència que s'acostuma a utilitzar, la figura de Moisès no representa en l'EvJn un esbós de Jesús. Malgrat la primera impressió de l'episodi de

40. P. BEAUCHAMP, *L'Un et l'Autre Testament*, Paris 1976, p. 116 (n'hi ha traducció castellana, *Ley, Profetas y Sabios. Lectura sincrónica del Antiguo Testamento*, Madrid 1977, p. 112).

41. Aquesta cloenda és tretja quasi literalment de la meua obra: *El do de la veritat (Jn 1,17)*, 112-114.

la multiplicació dels pans, Jesús no és un nou Moisès (com ho pot ser en l'Evangelí segons Mateu). En l'EvJn, Moisès és un testimoni que ofereix el seu testimoni a favor de Jesús. És el sentit de l'afirmació reiterada «Moisès va escriure sobre Jesús» (1,45 cf. 5,39; 5,46).

En l'EvJn, els personatges i les institucions de l'AT no són un rerefons que il·lumina, de lluny estant, la realitat de Jesús. Són testimonis de primera mà de la identitat de Jesús: «han vist la seva *doxa*, que té com a fill unigènit del Pare» (1,14 cf. 12,41), han contemplat el dia de Jesús (8,58), han accedit al secret de la vida de Jesús, la seva íntima relació amb Déu, a qui anomena Pare. Som en el llinar del misteri de Déu que s'atansa d'una manera inusitada en Jesús i que deixa entreveure la plenitud de la revelació que no havia estat mai possible fins aleshores.

Per això convé insistir en quelcom que ja ha quedat indicat: la realitat de la saviesa, com a nucli de la identitat del qui és anomenat *Logos*, no és de cap manera una imatge o una figura que apunta a Jesús: la saviesa és Jesús. L'afirmació «el qui és la Paraula es va fer un de nosaltres» (1,14) va dient que la Saviesa de Déu ha esdevingut membre de la nissaga humana precisament en Jesús, que és «el fill únic que està sempre amatent a la intimitat més íntima de Déu» (1,18).⁴²

L'EvJn parla de la pertinença de Jesús a l'àmbit de Déu. Però no ho fa en termes d'una metafísica ontològica de tipus platònic o aristotèlic. Ho fa amb una metafísica molt més subtil. La realitat de Déu únicament pot ser percebuda com a identitat última d'un membre de la nissaga humana que ha estat objecte d'una donació incondicional per part d'aquell que ho havia programat així des de sempre i que ho ha realitzat precisament en Jesús. Naturalment que aquesta afirmació és l'afirmació més central del Credo cristià. Però ho és de la mà de la forma com el misteri de Déu s'ha anat donant a conèixer al llarg dels segles de l'AT.

Per això convé subratllar un cop més que el punt de partença de la presentació de Jesús que tenim en l'EvJn és, evidentment, el creure dels cristians joànics. Ara bé, un cop aquest creure desplega totes les seves virtualitats, Jesús apareix com a saviesa encarnada, plenitud del misteri de Déu que s'ha atansat fins a identificar-se amb un membre de la nostra nissaga, Jesús.

42. R. E. Brown, com ho feia sovint, ho expressa de forma acurada: «Els predicadors cristians varen interpretar Jesús el Crist amb el rerefons de l'AT. La predicació que hi ha darrere de l'EvJn no n'és cap excepció. Tanmateix, l'EvJn això ho ha fet no tant mitjançant citacions explícites, sinó més aviat mostrant com els temes de l'AT estaven implícitament integrats en les accions i les paraules de Jesús. Més en concret, l'EvJn ha anat molt més lluny que els evangelis sinòptics en interpretar Jesús en termes de la saviesa personificada», *An Introduction to the Gospel of John*, 142

El que volem remarcar amb aquesta represa d'algunes de les coses més importants que hem dit al llarg d'aquestes pàgines és que el motlle que serveix per a interpretar el paper del judaisme com a rerefons de l'EvJn és un model arrelat en la identitat transcendent de Jesús. Jesús és el centre de l'AT, en la mesura que Jesús pertany a l'àmbit de Déu des de sempre i per sempre. Aquest pertànyer de Jesús a l'àmbit de Déu, que és el moll de l'os de la fe dels cristians joànics, ens presenta una relació especial de l'AT amb l'EvJn. Perquè Jesús és el nucli últim de l'AT, és el veritable centre de l'AT. Per tant, Jesús és coetani amb tot l'AT. O, per dir-ho a l'inrevés i d'una manera més correcta: tot l'AT és coetani amb Jesús. Tot l'AT és contemporani de Jesús. Per això, l'AT, pròpiament, és un testimoni a favor de Jesús (5,39 cf. 5,46; 8,58; 12,41 i finalment 19,30a).

APÈNDIX

La serp aixecada per Moisès i Jesús exaltat (Jn 3,14-15)

Suposat el sentit de l'ús de l'AT que acabem d'exposar, és bo de veure quin és el paper de l'episodi de la serp aixecada en el desert que es relaciona amb l'exaltació de Jesús en l'EvJn.

4. SENTIT DEL TEXT DE JN 3,14-15

4.1. Una paraula sobre el text i el seu context⁴³

Partim del text de l'EvJn en la seva formulació actual i com formant un tot amb la resta de l'EvJn. En una lectura d'aquest text en clau sincrònica, la formulació de 3,14 no enllaça amb el que hi ha abans mitjançant la formulació *anabebêken* («*oudeis anabebêken eis ton ouranon ei mê ho ek tou ouranou katabas, ho huios tou anthropou*»). El verb *anabainein* no és sinònim del verb *hypsoun*. Per altra banda, els temps dels verbs són molt

43. Podeu veure per a aquest punt i per altres aspectes de l'anàlisi, J. FREY, «"Wie Mose die Schlange in der Wüste erhöht hat..."». Zur frühjüdischen Deutung der 'ehernen Schlange' und ihrer christologischen Rezeption in Johannes 3,14f», en *Die Herrlichkeit des Gekreuzigten*. Studien zu den johanneischen Schriften I, Tübingen: Mohr Siebeck 2013, pp. 89-147, He utilitza aquest article al llarg del meu treball; tanmateix, la proposta d'interpretació de Jn 3,13-15 que faig a continuació no es troba en aquest article. Sobre el context podeu mirar les pp. 115-124.

diversos, *anabebêka* està en perfecte mentre que *hypsothênai* és l'infinitiu aorist passiu. L'enllaç no sembla pas anar per aquí.

En canvi, hi ha un enllaç impossible de negar entre el *huios tou anthropou* de l'una i de l'altra afirmació. Això fa que no puguem llegir 3,14 sense tenir present 3,13. I viceversa! Convé tenir en compte que l'EvJn tan sols utilitza l'expressió Fill de l'home en 13 textos, tots ells en relació amb Jesús.⁴⁴

Per tant, l'enllaç és la figura del Fill de l'home. Què diu el text sobre el Fill de l'home? No es limita pas a recollir la figura tradicional (sinòptica i apocalíptica) del qui és glorificat o el qui ve ple de glòria i poder en una escena solemne per a coronar un procés de revelació. El Fill de l'home, en la tradició joànica, és una figura clarament transcendent,⁴⁵ però no sols perquè el seu final ho és, sinó perquè el seu origen també ho és: això és exactament el que diu 3,13 (cf. també 6,62). Si, endemés, tenim en compte la variant textual de 3,13 («*ho ôn en tòi ouranôi*»), es reafirma aquesta interpretació. Jesús, el Fill de l'home, és el que pertany al món de dalt, al cel. El cel és el seu origen i el seu destí. Jesús, el Fill de l'home, pertany al món de dalt (això es pot validar amb el sentit de la primera aparició de l'expressió en l'EvJn en 1,51 i la referència targúmica a la imatge de Jacob com a icona del Jacob transcendent).⁴⁶

44. Sobre la figura del «Fill de l'home» en l'EvJn hi ha una literatura immensa que no podem aspirar a reproduir aquí. Una anàlisi d'aquests tretze textos de l'EvJn dins la tesi de F. MOLONEY, *The Johannine Son of Man* (Biblioteca di Scienze Religiose 14), Roma: Libreria Ate-neo Salesiano 1978 amb un capítol afegit a la primera edició on analitza i rebutja les crítiques que s'havien publicat contra la seva tesi, pp. 230-256. En el meu treball, tanmateix, no segueixo més que algun aspecte de l'opinió de F. Moloney.

45. Es pot veure l'apèndix «La figura del "hijo del hombre" y su función en el EvJn», dins la meua obra: *El Evangelio es Jesús*, 98-101.

46. «(Jacob) va tenir un somni: hi havia una escala fixada a terra i el seu extrem tocava el cim dels cels. I vet aquí que els àngels que l'havien acompanyat des de la casa del seu pare pujaren a anunciar-ho als àngels de dalt dient: "Veniu, mireu l'home just, la imatge (*eiqônin*) del qual està gravada en el tron de la glòria, a qui tant havíeu desitjat veure. I heus aquí que els àngels de davant Jahvé pujaven i baixaven i el contemplaven» (TgN Gn 18,12). Traducció d'E. CORTÈS, «La mística dels Hassidim d'Alemanya – Nord de França (ss. XII-XIII)», en *La mística com a lloc de trobada. Jornades d'estudis franciscans*, Barcelona: Família Franciscana de Catalunya – Facultat de Teologia de Catalunya 2003, pp. 53-73, citació p. 55. La figura de Jacob tal com és presentada en aquestes tradicions ens pot ajudar notablement a comprendre el sentit de la referència de Jn 1,51. En aquest text joànic, el qui pren el lloc de Jacob és «el Fill de l'home». En l'EvJn, la figura del Fill de l'home és Jesús. Si Jacob té una imatge en el cel, a la que correspon una realitat en la terra, també Jesús, en tant que Fill de l'home, pertany al cel, però és present en la terra. La funció reveladora de Jacob en el text del Targum la projecta l'EvJn a Jesús en tant que Fill de l'home. Amb aquesta interpretació, Jesús, el Fill de l'home, és l'objecte de la visió i de la revelació. Tenim aquí un pòrtic molt adient per a la interpretació de l'objecte de les experiències visionàries dels personatges veterotestamentaris de l'EvJn.

Cal remarcar endemés que en 3,13 hi tenim el ressò d'una clara polèmica contra els visionaris que reivindicuen haver pujat. L'EvJn, aquí (3,13) i en altres textos com 1,18; 6,46 cf. 1Jn 4,12, ho nega frontalment. Això, per tant, s'aplica també a Moisès: tampoc Moisès no hi ha pujat (cf. 1,17 i amb a contraposició entre Moisès i Jesús). És a dir que la citació de Moisès en 3,14 pot estar enllaçada amb 3,13 també des d'aquest punt de vista.⁴⁷

Dit això, busquem on es tanca el fragment. El text de 3,15 («*hina pas ho pisteuôn en autôi echêi tsôên aiônion*») és clarament paral·lel amb 3,16 («*hina pas ho pisteuôn eis auton [...] echêi tsôên aiônion*»). L'enllaç amb 3,16 sembla que ens pot portar a allargar el fragment fins a 3,21 perquè, en qualsevol cas, 3,15 enllaça amb les referències a creure de 3,18(bis) i amb les formulacions equivalents «*erchesthai pros to phôs*» (3,20 i 3,21) i «*poiein tèn alêtheian*» (3,21). En contrast amb tot això, està ben clar que 3,22 comença una nova secció.⁴⁸

Per tant, el fragment és 3,12-21 (amb la possibilitat que 3,11 sigui el que obre el fragment). Que el text, en el seu format actual, ha estat objecte d'un notable treball per part de l'autor(s) de l'EvJn apareixerà en l'exposició que segueix. Aquí tan sols volíem acotar el context immediat del text sobre la serp.

4.2. *El sentit del paral·lel entre la serp enlairada i Jesús exaltat*

L'afirmació nova i sorprenent del fragment és que el Fill de l'home no ha de patir (com en les prediccions de Mc), sinó que ha de ser exaltat. Aquesta afirmació convé relacionar-la amb dos textos que parlen sobre l'exaltació del Fill de l'home en l'EvJn:

– Jesús diu als jueus: «Quan vosaltres haureu exaltat el Fill de l'home, aleshores coneixereu que jo sóc i que no faig res pel meu compte sinó que dic el que el Pare m'ha ensenyat» (8,28).

– Jesús diu: «Ara arriba el judici d'aquest món, ara el príncep d'aquest món serà llançat a fora. I jo, quan seré enlairat damunt la terra, atrauré tothom cap a mi». I el comentari del narrador: «Deia això significant la mort amb la qual havia de morir» (12,31-33).

47. Es pot veure el que dic en aquest sentit en «La tradición de los visionarios y la cristología joánica», dins l'obra citada *El Evangelio és Jesús*, 84-95

48. Que Jn 2,21 tanca el fragment és una opinió pràcticament unànime en l'exegesi. Vegeu, per exemple, B. LINDARS, *The Gospel of John*, NBC, London: Oliphants 1971, «Discourse with Nicodemus on the New Life of the Spirit 3,1-21», pp. 145-162.

És en aquests textos on trobem la imatge que evoca l'episodi de la serp aixecada en el desert del llibre dels Nombres (Nm 21,8-9). El tema de l'exaltació va plenament lligat amb el Fill de l'home que ha de ser enlairat. A més dels dos textos citats, ho diu un darrer text que no hem citat fins aquí. És a continuació del darrer text que hem citat. La gent diu: «Nosaltres sabem pels llibres de la llei que el Messies viurà per sempre. Per què dius que el Fill de l'home ha de ser exaltat? Qui és aquest Fill de l'home?» (12,34). Resulta interessant constatar que els jueus, en aquest fragment, reprenen la dita de Jesús en 3,14, no la de 12,32. La raó és molt clara: en el context, Jesús no ha dit que «el Fill de l'home ha de ser exaltat» sinó més aviat «quan jo sigui enlairat de la terra», en clara referència a l'episodi de la creu (12,32-33). Per tant, la referència de l'exaltació de Jesús a la creu es troba en tots aquests textos.

Entrem una mica més en Jn 3,14. El text de l'EvJn nota: «kathôs [...] houtôs», que sembla que hauríem de traduir: «de la mateixa manera que [...] així també». Després comprovarem si aquesta traducció ens atansa el sentit del text o no. De moment sembla que *kathôs* [...] *houtôs* apunta a un sentit comparatiu: la imatge de la serp aixecada en el desert seria semblant a la de Jesús aixecat en la creu. Per dir-ho d'una manera clàssica, la serp aixecada seria el *typos* de Jesús exaltat en la creu. És el que suposem normalment, tant per la forma comparativa com per l'esquema que donem per vàlid en l'ús de l'AT en l'EvJn: l'esquema promesa – compliment d'aquesta promesa.⁴⁹

Tanmateix, si ens atensem a la comparació més de prop, en el text de l'EvJn no són les figures de Moisès i de Jesús que són objecte d'acarament. Moisès és el subjecte, Jesús és l'objecte del verb *hypsousthai*. Potser podria semblar que la comparació és entre la serp i Jesús, els quals són objecte d'exaltació, en un cas i en l'altre. Tanmateix, la comparació no va a raure directament sobre els objectes sinó sobre l'acció d'aixecar, expressada amb el verb *hypsoun* i *hypsousthai*. Ho mostra amb claredat el fet que el verb *hypsoun* no apareix per res en la narració del llibre dels Nombres i, en canvi, aquí es posa en paral·lel directe amb el «ser exaltat» del Fill de l'home. La comparació és, doncs, el ser exaltat. I la tipologia hauria de trobar aquí la seva justificació.⁵⁰

49. Per exemple, E. COTHENET, «Typologie de l'Exode dans le IVe Évangile», en *Tradicció i Traducció de la Paraula, Miscel·lània Guiu Camps*, Montserrat: Associació Bíblica de Catalunya – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1993, pp. 243-254, sobretot pp. 247-249.

50. Sobre aquest punt hi ha una certa unanimitat entre els exegetes joànics. Per exemple: «For him (John), the point of comparison is not the serpent, but the lifting up. As in the old Jewish interpretation the uplifted serpent drew the hearts of Israel to God for their salvation,

Hi ha un darrer punt que cal esmentar. Amb la comparació entre l'aixecar la serp i l'exaltació de Jesús queda plantejada una darrera semblança. Tant la serp aixecada com Jesús exaltat damunt la creu tenen efectes salvífics, en els quals es troba la seva relació. Els picats per les serps que miren la serp aixecada viuran // els qui creuen en Jesús tindran vida eterna.⁵¹ ¿Hi ha aquí un aspecte rellevant de la comparació? ¿No és aquest el punt més incisiu de la comparació? I, si ho és, quin és el sentit de la comparació?

5. EL SENTIT DE L'ÚS DE L'EPISODI DE Nm 21,8-9 EN Jn 3,14-15

Podem qualificar com a tipologia l'ús de Nm 21,8-9 en Jn 3,14-15? La veritat és que es fa difícil d'afirmar-ho. Vegem-ho en dos apartats:

a) *Kathôs [...] houtôs*. Ja hem dit que la formulació sembla apuntar al fet que l'episodi de la serp aixecada per Moisès és una representació *prèvia* de l'exaltació de Jesús en la creu. Dues coses sorprenen de primer antuvi en aquest text. Primer, pel que sabem, l'episodi del llibre dels Nombres no havia estat mai considerat com a *typos* d'un esdeveniment salvífic. Segon, cal notar que el text, sorprenentment, no té cap connotació polèmica envers Moisès, mentre que moltes referències a Moisès en l'EvJn sí que la tenen (cf. per exemple 1,17; 6,32; 9,28-29). Seria un text una mica singular en aquest sentit. Això d'una banda.

En segon lloc, el fet que l'escriptura és un testimoni a favor de Jesús (5,39) vol dir que l'AT, d'alguna manera, parla de Jesús. Com parla de Jesús el text de Nm 21,8-9? Com una prefiguració de la creu o com una mostra de l'acció salvífica de Jesús en un temps molt «anterior» a la seva exaltació? O potser que no sigui tan fàcil de parlar d'un temps anterior. La vigència de Jesús en el temps de l'AT sembla commemorar el seu influx en el temps del desert (semblantment a 1Co 10,4 i 10,9-10). En l'EvJn és clar que Jesús existeix des de sempre i per sempre. ¿No podem veure en l'episodi de la serp una presència de Jesús en els esdeveniments salvífics de l'èxode?

Tornem a enllaçar amb el tema de la polèmica que ja hem esmentat abans. En el nostre text no hi ha polèmica contra Moisès, perquè no es tracta de contraposar la significació de Moisès amb el misteri de Jesús amb una opinió diferent del judaisme. No som en el cas del manà: «Els nostres pares varen menjar el manà en el desert» (6,31). Jesús els ha de dir: «No

so the uplifted Jesus drew men to himself and so gathered to God those who were his children», C. K. BARRETT, *The Gospel according to St. John*, London: SPCK 21978, p. 214.

51. Cf. la nota anterior.

és Moisès qui us va donar el pa del cel, és el meu Pare el qui us dona el pa veritable» (6,32). En el nostre text, en canvi, no es contraposa l'opinió dels jueus amb la de l'evangelista. El que ve a dir l'EvJn és que la serp del desert, si era salvífica, ho era en virtut de la persona de Jesús, el Fill de l'home. No per l'acció de Moisès. Això és el que sembla que es diu i que resulta nou. És un missatge que, amb aquesta claredat, cap altre autor del NT ha gosat de formular-lo.

Resumint: és el «ser enlairat» de Jesús en la creu el que porta l'EvJn a parlar de l'aixecament de la serp com de l'exaltació de Jesús en la creu, no a l'inrevés. Com ja hem dit abans, ningú mai no havia utilitzat l'episodi com a prefiguració d'una acció salvífica futura. Per tant, parlant amb propietat, és Jesús exaltat el que fa descobrir la comparació i, per tant, el que anomenem la tipologia. Tanmateix, l'episodi de la serp aixecada no té una consistència tipològica en ell mateix, al marge de l'exaltació de Jesús en la creu. El sentit del gest d'aixecar de l'episodi de la serp és conseqüència o ressò del sentit de l'exaltació de Jesús, no un esdeveniment que apunti a l'exaltació.

b) Reprenquem ara el punt de l'efecte salvífic dels dos esdeveniments. Sembla que el paral·lel entre els guarits amb la mirada a la serp aixecada en un pal i els que reben la plenitud de la vida en la mirada a Jesús exaltat en la creu («miraran al qui han travessat», 19,37; cf. «quan jo sigui enlairat de la terra atrauré tothom cap a mi» 12,32) té una certa força, encara que no sigui el motiu directe de la comparació.

Tanmateix, ¿en l'EvJn és Jesús exaltat el qui obre el camí de la vida (per emprar una formulació d'He i dels Actes)? Per dir-ho d'una manera més incisiva, ¿és Jesús exaltat el qui dona la vida als creients? La resposta ha de ser matisada.⁵² Penso que és just reconèixer que la plenitud de la vida no va únicament lligada ni a la creu ni a la mort de Jesús en l'EvJn. Va lligada a Jesús; no a contemplar el qui ha estat travessat. La contemplació del qui ha estat travessat es dona en la presència de Jesús en la comunitat mitjançant l'Esperit de la Veritat. En aquesta contemplació, les nafres del crucificat són sempre els senyals d'identitat de l'exaltat-present (episodi de Tomàs, al final de l'evangeli: 20,25-29). Però la fe no va lligada a la contemplació de l'exaltat. Recordem-ho: «Benaürats els qui creuen sense veure».

Per tant, no és el Jesús exaltat el qui té un *plus* salvífic respecte de Jesús de Natzaret, el fill de Josep. No té un «plus», però té un nom: és el Fill de

52. Sobre aquest punt vegeu: TUÑI, *El do de la veritat*, sobretot 190-196.

l'home. El qui és exaltat és el Fill de l'home. És ell qui és el mitjà d'accés a Déu.

Ara bé, aquest accés ho és en tant que és el qui ha davallat (*oudeis anabebêken ei mê ho ek tou ouranou katabas*). Per tant, solament el qui ha davallat pot pujar. Només el qui ha vingut por tornar. És el Fill de l'home. En aquest sentit, l'exaltació de Jesús en la creu (que, convé subratllar-ho, és també tornada on era abans, 6,62) és el que ens capacita a participar en la plenitud que ha vingut a oferir. Això va lligat amb el do de l'Esperit, que esdevé en Jesús exaltat en la creu (19,30). Vet aquí com l'Esperit de la veritat ens condueix per tots els racons de la veritat (16,13). Ho fa en la mesura en què nosaltres entrem per la porta (10,7) que és també el camí (14,6).

La soteriologia joànica no va tan sols lligada amb la mort de Jesús, d'una manera puntual. Va més aviat lligada amb la persona de Jesús en tant que és el Fill de l'home que torna a l'àmbit al qual pertany.⁵³ La clau de la soteriologia és la figura (apocalíptica) del Fill de l'home. I ho és en la mesura en què solament el qui ha davallat és el qui pot conduir vers la plenitud, fins i tot a través de la mort que, aleshores, perd el seu caire d'agulló. La mort és l'entrada en la vida i en la plenitud (cf. 11,25-27).

Per tant, com podem qualificar l'ús de l'episodi de la serp per part de l'EvJn? No és una tipologia sense més ni més, perquè en el fons, si hi ha salvació en la serp aixecada en un pal, aquesta salvació o és la de Jesús, Fill de l'home, o simplement no n'hi ha de salvació (aquest ja és el sentit del text de Sv 16,7b: «El qui es girava a mirar-lo, quedava guarit; però qui el salvava no era allò que contemplava, sinó tu, Senyor, que salves tothom»). Per altra banda, la salvació, o si volem la plenitud que Jesús porta i ofereix als humans, no va ni tan sols lligada a l'exaltació de Jesús en la creu. Va lligada a Jesús. En aquest sentit, va tan lligada a la baixada (l'encarnació) com a la pujada (exaltació). El text de 3,13 just abans de 3,14 i, per tant, l'enllaç entre ambdós versets sembla que ho subratlla.⁵⁴

Una darrera consideració. L'episodi de l'exaltació podria ser la base de les afirmacions de la 1Jn que volen reivindicar un sentit soteriològic peculiar i específic de la mort de Jesús. Però l'EvJn això no ho ha presentat així. La figura del Fill de l'home és molt més important del que pensem per a la

53. Val la pena recordar que quan Jesús demana al cec si creu en ell, ho fa emprant la figura del Fill de l'home: «Creus en el Fill de l'home?» (9,35). Aquest sembla ser el títol que Jesús anteposa a tots els altres títols. Al menys, en la mesura que serveix a Jesús per a corregir els títols menys satisfactoris (cf. per exemple, 1,51 després de tots els títols que han aparegut en 1,41-49). Aquest punt és especialment subratllat en la tesi de MOLONEY, *The Johannine Son of Man*, que hem citat més amunt en la nota 41.

54. Sobre la mútua prioritat entre encarnació i exaltació en l'EvJn podeu veure: *El evangelio es Jesús*, 205-216.

soteriologia joànica. I el missatge soteriològic de l'EvJn és sensiblement diferent del de les cartes. Com tots sabeu, en les cartes la figura del Fill de l'home no hi juga cap paper. Però tampoc no hi juga cap paper ni l'exaltació ni la glorificació de Jesús. El paper soteriològic ha canviat d'accent entre l'EvJn i les cartes.

L'ús de l'AT en l'EvJn va profundament condicionat per la cristologia i per l'enllaç entre la cristologia i l'àmbit de Déu. El que en altres models del NT anomenem tipologia, aquí té una rel molt més pregona. Els esdeveniments de l'AT que semblen apuntar tipològicament a Jesús són en realitat una mostra de l'abast de Jesús i del seu influx que s'estén més enllà del marc de la seva existència terrenal i que (ja) és vigent en temps de l'AT. En aquest sentit, l'AT no és un tipus de Jesús. L'AT és Jesús. O, per dir-ho més acuradament, l'AT dóna testimoni de Jesús. L'episodi de la serp és un testimoni de l'influx salvífic universal de Jesús que s'estén més enllà de la seva vida mortal. Això resulta més proper a l'EvJn que no pas la tipologia. Perquè, si hi ha tipologia no és que l'episodi de la serp sigui un *typos* de Jesús. És Jesús qui es troba misteriosament present en l'aixecament de la serp i, per tant, s'estén més enllà de la seva vida terrenal.

En qualsevol cas i per acabar, em sembla que és més just dir que l'episodi de la serp aixecada en el desert és un testimoni en favor de Jesús i el seu paper salvífic o plenificador que no pas subratllar el caràcter tipològic de l'escena. Això lliga amb el sentit de l'AT en l'EvJn que hem exposat en el cos d'aquest article.

Josep Oriol TUÑI VANCELLS
C/ Palau, 3
08001 Barcelona
Catalonia – Spain

(acabat en data 10-1-2014)

Summary

Although the evidence of Old Testament quotations in the Gospel of John (hereafter GJ) is scanty as compared with that of the Synoptic Gospels (Mt 124; Lk 109; Mk 70; only 20 listed for John, some of which are doubtful), nevertheless the abundance of allusions and parallels is really impressive (some two hundred are listed by Nestle-Aland). In seeking for the model that seems to preside over this kind of relationship between the GJ and the OT, it is surprising to observe that neither the model of promise – fulfillment nor that of prophetic oracles realized in Jesus provide the framework within which the relationship is presented and offers its meaning. Instead, the model is to

be sought in a more profound relationship, namely, that of Jesus as the core of OT traditions: Moses and the prophets wrote about Jesus (Jn 1,45 cf. 5,46 and 5,39); Abraham saw the day of Jesus (8,58), and Isaiah, in the temple vision, saw not the glory of the Blessed One, but the glory of Jesus (12,39 cf. Is 6,1-10), that glory that shines in Jesus from the beginning (1,14) to the end (12,23 cf. 13,31-32; 17,4-5). In the light of this deep and intimate relationship between Jesus and the OT, the reference to the episode of the serpent raised up on a pole in the desert as a symbol of salvation (Num. 21,8-9 cf. Wisd. 16,4-6), which is intended to throw light upon the exaltation of Jesus on the cross, seems to be pointing to the presence of Jesus at the heart of this peculiar episode than a typology of the salvific death of Jesus on the cross. The presence of Jesus in the events of the OT, following the high Christology of the GJ, is more a consequence of this Christology than a typologic prolepsis of it.